

Массімо ІНТРОВІГНЕ,
Директор Центру вивчення нових релігій, Італія,
Дж. Гордон МЕЛТОН,
директор Американського Інституту з вивчення релігій, США

АТАКУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ГРУП У СЬОГОДЕННІЙ ЄВРОПІ

CESNUR (Center for Studies on New Religions) - Центр Вивчення Нових Релігій є міжнародною асоціацією вчених-дослідників, які спеціалізуються в дослідженні та вивченні релігійних меншин, нових релігійних рухів, сучасних езотеричних, духовних та гностичних шкіл, взагалі самосвідомості нових релігійних рухів у широкому значенні цього слова. Організація заснована 1988 року групою академіків і професорів з Європи та Північної Америки. З того часу вона проводила щорічні конференції, на яких обговорювалися та поширювалися останні дослідницькі знахідки. Протягом цього часу також були проведені чисельні спеціалізовані конференції та симпозіуми. Незважаючи на те, що спочатку CESNUR функціонував суто як асоціація професіоналів, у 90-х роках він також став джерелом суспільної інформації про релігійні меншини, які дуже швидко поширилися протягом останнього сторіччя. З цією метою організація відкрила бібліотеку першоджерельних матеріалів (більш ніж 10 000 томів) в Туріні (Італія), а також своє представництво у Парижі (Франція). Існують наміри відкрити й інші її представництва, але це буде залежати від потреби та ресурсів. Результати дослідницької праці членів CESNUR можна побачити у багатьох книжкових виданнях про релігійні меншини, що були видрукувані протягом останніх дванадцяти місяців, а також у доповідях, одну з яких ми маємо честь тут подати. У Сполучених Штатах Інститут з вивчення американських релігій у Санта Барбарі (штат Каліфорнія) є найстарішою дослідницькою установою з вивчення релігійних груп та рухів. Заснований у 1969 року, цей інститут є повнокооперуючим партнером CESNUR й розміщує під своїм дахом його Американське представництво.

Протягом 1996 року, після видання Французькою Парламентською Комісією звіту, який був надто критичним щодо широкого спектру різноманітних релігійних груп, було визнано, що давня підтечія різноманітних думок щодо малих релігійних груп, яка була значно поширена у Європі протягом багатьох декад, зараз виросла у справжню припливну хвилю із-за сюїсиду-гомїсиду 53 членів «Сонячного Храму» та смерті 12 людей, які загинули від випущеного смертоносного газу у Токіо членами АУМ Сінрікьо. Вслід за французькою ініціативою різні уряди заснували дослідницькі комісії й ввели в законодавство положення, направлені на уповільнення чи зміну курсу щодо релігійного плюралізму, які дали можливість появи багатьох різноманітних релігій у майже кожній країні. Перелік не обмежується лише групою нових релігій. Списки так званих «культів» включають безліч Східних релігійних груп і деякі Православні християнські церкви, багато з яких існували в Європі протягом останнього сторіччя чи навіть довше.

Прояви глибоких урядових антирелігійних сентиментів саме тоді, коли західноєвропейські нації намагаються започаткувати Єдиний Економічний Простір, а східноєвропейські нації вчаться жити за методами демократичного суспільства, є предметом серйозного занепокоєння для всіх зацікавлених у релігійній свободі. Своїми необачними та квапливими реакціями на трагічні події під час цього перехідного періоду уряди можуть запровадити прецеденти, вкрай згубні для вільного досягнення громадянами їх країн прагнень до освоєння духовних цінностей. Цей звіт, що був підготований експертами CESNUR зі всієї Європи, широко представить події, що піднялися, як жакхлива примара над її релігійним ландшафтом.

Підоснова сучасної ситуації.

Розпочинаючи з Реформації шістнадцятого сторіччя, релігійна гомогенність Європи почала дезінтегрувати. Поруч з появою нових урядових церков, почала існувати певна кількість сектаріальних груп, особливо на початку ери релігійної толерантності.

Протягом наступних століть, швидкий ріст кількості різноманітних нових груп був наслідком поширення ідеалів релігійної толерантності та свободи. Показник росту кількості нових релігійних груп значно підвищився у другій половині двадцятого століття. Протистояння цьому росту здійснюється тими, хто розглядає релігійні меншини як свідчення культурної дезінтеграції, а також тими, хто не сприймає їх із-за теологічних переконань.

У 1990-х роках протистояння зростаючому плюралізму було поєднане з відносно новою сферою - антикультизмом. Важливо, що антирелігійні групи почали застосовувати метафору «промивання мозку» чи «ментальної маніпуляції» не тільки щодо деяких контрверсійних нових релігій 70-х років, а й щодо широкого кола релігійних меншин - від деяких Орденів Римської Католицької Церкви й до малих Євангелістських Християнських Церков.

Початок антикультизму можна віднести до 70-х років, коли було засноване нове спрямування організацій, яке пропонувало секулярне критикування деяких новітніх та малих релігійних груп. Рівень «новітності» релігії визначався рівнем їх різниці у віруваннях та практиках від більш знайомих християнських та іудейських релігій. Деякі з них також застосовували пряме, персональне залучення їх членів до своєї групи, головним чином молодих дорослих. Батьки скаржилися, що членство у такого роду групах змінило світогляд молодих людей, відвернуло від попередньо вибраної ними ка'єри, перетворило їх на релігійних фанатиків. Скаржилися і на те, що нові релігійні групи вимагають повної відданості від своїх послідовників, навіть до такої крайності, як розлучення своїх членів з їх родинами.

Незадовго після того, як ці нові секулярні антикультівні організації з'явилися у Америці, подібні групи були також засновані і в Європі. Але, у 70-тих роках вони не мали успіху у прилученні уваги суспільних сил. Джонстаунська трагедія у Сполучених Штатах 1978 року стала каталізатором для розгортання активної діяльності антикультівного руху. Це знайшло свій вияв у серії судових справ. Замість того, щоб розв'язати справу за допомогою академічних фахівців, представників основних церков, а також самих рухів, реакція на Джонстаунську трагедію привела відразу до створення Сіті з Боротьби з культурами (CAN), організації, яка на міжнародному рівні, до того часу поки її діяльність не була припинена судом у 1996 році, грала роль агресивного лідера антикультівного руху. У той же час, в Європі, французький уряд призначив члена Парламенту, соціаліста Алейна Вив'єна підготувати звіт, який був виданий у 1985 році, хоча реакція суспільства на це була й мінімальною. Після зборів різноманітних європейських антикультівних асоціацій у 1987 році, Асоціація з захисту сім'ї та особистості (ADFI), французька антикультівна організація, була ініціатором формування так би мовити Європейського Союзу з Інформації про Секти (FECRIS), все ще маючої штаб-квартиру у представництві ADFI у Парижі.

Сюїсиди-гомісиди Ордену Сонячного Храму, які трапилися у березні 1994 та грудні 1995 рр., зіграли ту ж саму роль, як і Джонстаун у Сполучених Штатах 15 років тому. Антикультівні організації набралися сил. Урядові діячі почали ставитися до них серйозніше. Дискредитована теорія культівного контролю над свідомістю (також відома, як примусове переконування, промивання мозку чи контролювання думок), безпідставність якої була повністю доведена вченими та науковцями Сполучених Штатів у середині 1980-х і яка була з ганьбою викинута з судів майже відразу після цього, знову виплила на поверхню зараз вже як маніпулювання свідомістю. Парламентські комісії з вивчення «небезпеки культів» були сформовані у декількох країнах і нині є і в Європейському Парламенті.

У Східній Європі новини про АУМ Сінрікьо були легко пов'язані з Сонячним Храмом, особливо тому, що АУМ мали послідовників в Росії та Україні. Тут західні антикультівні об'єдналися в ефективний союз з комуністичними партіями та впливовими відділами Православної Церкви, у справі ліквідування та виключення будь-яких закордонних місіонерських впливів. Нижче ми доповімо про ті випадки,

спостерігачами яких були співпрацівники CESNUR. Є ще багато й інших випадків (Іспанія, Македонія, Латвія), про які ми ще збираємо додаткову інформацію.

Франція.

Парламентська Комісія, яка була сформована з представників Парламенту, видала звіт, який був прийнятий після декількох парламентських слухань (на яких, як стало відомо, не був присутній жоден фахівець), під назвою «Культу Франції» (10 січня 1996 року). Цей звіт перелічує 172 небезпечні релігійні групи. І хоч він й не пропонує введення нових законопроектів, але закликає до впровадження деяких адміністративних дій (які тут були впроваджені) та заснування посади національного Оглядача Культів (вже засновано, й складається вона лише з двох антикультистів, що грають роль «експертів»). І хоча цей звіт технічно не є джерелом закону, він вже використовувався як закон на судових справах й призвів до актів дискримінації, вчинених проти декількох релігійних груп.

Саме під впливом цього звіту та екстремального негативного клімату щодо релігійних меншин, який наявний у Франції на даний час, було звільнено ряд осіб з посад вчителів у громадських школах тільки на тій підставі, що вони були членами Свідків Єгови (одного з найнебезпечніших «культурів», згідно з звітом). Театральна група Римсько-Католицької церкви (the Office Culturel de Cluny) також була визначена у цьому звіті як «небезпечний культ», незважаючи на листи-протести численних французьких католицьких митрополітів. З часом група майже дійшла до банкрутства із-за відмовлень їй громадських театрів Франції у виступах на їх сценах. Дії дискримінації також були впроваджені проти малих п'ятидесятницьких церков, тому що деякі з них були включені до цього переліку. Кожна французька провінція зараз має таку посаду, як «Пан Культ», що знаходиться у розпорядженні Міністерства Молоді та Спорту (ними майже завжди є члени антикультової групи ADFI). Цей діяч повинен інформувати молодіжні та спортивні організації про безпеку малих релігій. Неофіційно готелі також отримали розпорядження про відмову в наданні приміщень для зустрічей тих релігійних груп, які були названі у звіті культурами.

Додамо, що представники різних антикультових організацій рекомендують національному Оглядачу приймати відповідні акції проти груп, які були згадані у звіті, але не зазначені у переліку, доданому до звіту (маються на увазі Церква мормонів і Католицьке Харизматичне Відродження), чи груп, які були названі «культурами» у звіті (наприклад, баптисти), але всеж таки не визнані «небезпечними культурами», це у суті своїй суперечить самому звіту, який починається з визначення «культу» як небезпечної організації.

Навіть побіжний огляд французького звіту свідчить про те, що його основні висновки були зумовлені впливом безпідставних чуток, невірної інформації та застарілих досліджень щодо згаданих груп. Він був виконаний без звернення до доступної бази наукових даних, що, певно, виключило б презентування оманливої інформації, використаної комісіонерами. Представники CESNUR, відчуваючи, що цей звіт може стати основою для негативних урядових дій, вирішили представити академічну думку з цього питання. Майже одразу після видання французького звіту, 6 лютого 1996 року, CESNUR організував прес-конференцію у Парижі й представив заяву, що критикувала звіт. Три місяці пізніше у Парижі вийшов у світ примірник книги «Позбутися сект...», за редакцією Массімо Інтровігне та Дж. Гордона Мелтона, в яку були включені 25 наукових праць деяких з найбільш відомих у світі науковців-експертів у сфері релігій, які критикували звіт. Книга перевидавалася три рази протягом 6 місяців. Реакція преси та основних релігійних течій була позитивною. Водночас антикультовий рух та політики, що займалися підготовкою звіту, намагалися розпочати кампанію, спрямовану проти діяльності CESNUR.

Німеччина.

Після трагедії Сонячного Храму парламент Німеччини також заснував комісію, завданням якої було вивчення та інформування з питань проблем сект та культів. Ця комісія була утворена в час інтенсивної громадської критики нових релігійних рухів взагалі, поліцейських рейдів, які були спровоковані проти декількох п'ятидесятницьких церков у Берліні антикультистами, й лютої перепалки між урядовими чиновниками та лідерами Церкви Сайєнтологів. Комісія складається не тільки з членів парламенту, а й з різних експертів від різних політичних партій. Вона проводить слухання справ по різних релігійних рухах. Більшість з членів Комісії виявило анти-культистські настрої. Але є й винятки. Один з членів Комісії -професор-релігієзнавець Герберт Сейверт з Лейпцігу - є незалежним експертом. Інші члени також виявилися досить відкритими до більш збалансованого підходу до цієї проблеми. Під час заснування цієї комісії CESNUR підготував попереднього листа й надіслав його до всіх німецьких політичних партій. Нещодавно директор CESNUR був запрошений до виступу перед парламентською комісією.

У червні 1997 року, без попереднього консультування з парламентською комісією, уряд раптово віддав Церкву Сайєнтологів під нагляд місцевого розвідувального управління. Це означало, що персональні листи їх членів можуть перевірятися, а телефонні розмови будуть прослуховуватися. Поки групи, які були навіть різко критично настроєні проти Сайєнтологів, виступали проти цього рішення як проти небезпечного прецеденту. Антикультисти вже мали на черзі Свідків Єгови як другу групу, що повинна була стати під відповідний контроль розвідувального управління. Наприкінці 1997 року CESNUR підготував для видання у Німеччині (та німецькомовних кантонах Швейцарії) дві книги щодо головних аспектів сучасного розуміння нових релігійних рухів.

Бельгія.

Бельгійська парламентська комісія з культам видала свій звіт 28 квітня 1997 року. Він йде набагато далі, ніж французький звіт. У той час, коли звіт французької парламентської комісії атакував декілька загальноновизнаних християнських церков, бельгійський звіт висунув химерні звинувачення проти 200 релігійних меншин країни. Окрім декількох більш-менш контроверсійних нових релігій, цей документ виступив проти п'яти основних католицьких груп: Католицьке Харизматичне Відродження - Християнська Церква (Церкви Христа); Адвентисти Сьомого Дня; аміші; квакери; Християнська Асоціація Молодих Жінок (ХАМЖ); Асамблея Бога (й інші п'ятидесятницькі групи); Брати Плімоуса; Хасидичні євреї й майже всі буддисти.

Але не тільки перелік організацій, а й основний текст звіту затурбував професіоналів. Ними було запропоновано введення законодавства, що визнавало «контролювання над свідомістю», злочином. Бельгійський звіт був багатослівним у своєму приведенні непідтверджених матеріалів та неправдивих наклепних звинувачень щодо різних груп. Велике занепокоєння було викликано включенням до документу звинувачень проти Сатмарської Єврейської Спільноти, що продовжувало старі традиції антисемітизму. Погляди професіоналів-науковців щодо звіту, включаючи також декількох професіоналів з CESNUR, знайшли розуміння серед деяких членів парламенту. Хоча після обговорення парламент проголосував за прийняття основної частини звіту, було все ж таки відмовлено в прийнятті переліку 189 рухів, включених до нього й надрукованих, як додаток.

Діяльність CESNUR була позитивно висвітлена у пресі, але це була тільки символічна перемога. Після видання звіту уряд виступив з діями, спрямованими проти Тібетської буддистської групи, бельгійський лідер якої був заарештованим, і проти католицького зібрання бельгійського походження, «Праця» не звертаючи при цьому увагу на протест Ватикану та Бельгійської Конференції Пресвітерів. CESNUR організував прес-конференцію в Римі, на якій виступив з критикою Бельгійського Звіту, яка знову була позитивно прийнята й у якій брав участь провідний активіст з прав громадян, член італійського парламенту.

Швейцарія.

Внаслідок напруженої кампанії, направленої проти релігійних меншин, у грудні 1997 року Кантон Женеви подав звіт, який був написаний чотирма адвокатами й базувався на опитуваннях певної кількості людей. Але тільки один з цих адвокатів був науковцем, сферою досліджень якого були нові релігійні рухи. Рапорт складався з підрозділів, кожен з яких був написаний окремим автором. І хоча у деяких аспектах він був більш стриманим, ніж французький звіт, кінцеві пропозиції були навіть більш небезпечні, бо ж закликали до прийняття законопроектів проти «маніпуляції свідомістю» й пропонували не приймати на посаду урядовців членів так званих «небезпечних культів».

Звіт також закликає Кантон до утворення Кантонального Інституту Спостерігача, в який поруч з іншими, буде залучено два представники антикультових організацій, два науковця й два представники з релігійних меншин (хоча не зрозуміло, за яким принципом будуть обиратися останні).

Ексцентричний склад Інституту Спостерігача свідчить, що інформація, яка була подана раніше представниками CESNUR, принаймні переконала уряд, що науковці повинні бути часткою цього процесу (разом з антикультистами).

Росія.

У листопаді 1996 року Міністерства охорони здоров'я та внутрішніх справ оприлюднили два гіпотетичних документи, прийняття яких було зніційоване місцевими антикультистами. Організація під назвою «Комітет врятування молоді» видав у лютому 1997 року приватний документ, який був направлений проти нових релігійних рухів, висловлюючи також жорстку критику професора Айлін Баркер Лондонської Школи Економіки й деяких інших західних науковців-дослідників нових релігійних рухів взагалі. У травні 1997 року був розпочатий судовий процес із звинувачування у наклепі та дезінформації проти книги, виданої місцевим антикультистом Олександром Дворкіним. Книга атакувала нові релігійні рухи, називаючи їх культурами. Справа була програна, насамперед із-за того, що Дворкін був підтриманий Російською Православною Церквою. Антикультисти з Данії, Німеччини та Франції були свідками й підтримували Дворкіна під час процесу.

Судовий процес, у якому брали участь Свідки Єгови та декілька інших більш контроверсійних нових релігій, каталізував сентименти проти широкого кола західних релігійних груп й відіграв важливу роль у приготуванні шляху до прийняття закону, що був датований червнем 1997 року Російською Думою. Цей закон спрямований на обмеження діяльності всіх нових релігій у Росії, але здається, що насамперед він переслідує мету обмеження діяльності зхідних євангельських та п'ятидесятницьких церков, які широко розгорнули свій спектр діяльності після падіння Берлінської стіни. Цей закон встановив зверхність Російської Православної Церкви як невід'ємної частини російської культури. І хоч він поважно відгукується про іудаїзм, іслам та буддизм, перепони ставляться все ж на шляху регулярної місіонерської діяльності будь-якої іншої групи. Православні та комуністичні лідери відкрито проголосили, що метою закону є перш за все обмеження та припинення діяльності американських євангельських місіонерів, мормонів та римо-католиків.

Результати голосування Думи приголомшили небувалою єдністю. Тільки п'ять парламентарів проголосувало проти. Законопроект був також прийнятий Федеральною Палатою, де проти проголосувало тільки чотири члени Палати. Під впливом світових політичних та релігійних діячів, в т.ч. й Президента Клінтона, та денонсації Папи Римського Іоанна Павла II, 22 липня Президент Борис Єльцин наклав президентське вето на закон. Його вето було накладене перед літньою парламентською перервою. Але були зроблені значні зусилля до того, щоб відхилити це вето, що й трапилося, незважаючи на світову громадську думку.

Нині інші країни колишнього східного блоку погрожують можливістю послідовництва російському прикладу. Деякі інциденти підтвердили те, що націоналістичні та комуністичні партії намагаються довести своїм урядам про життєву необхідність прийняття подібного законодавства нібито для збереження спокою та правопорядку в країні. Так, американському євангелісту були нанесені тяжкі тілесні пошкодження у Болгарії. Подібні випадки траплялися з Свідками Єгови по всій Східній Європі.

Європейський Парламент.

Європейський Парламент, який є ключовою структурою в утворенні Єдиного Економічного Простору в Європі, прийняв рішення про дослідження діяльності релігійних меншин по всій території Європи. Справа з підготовки звіту була доручена Комітету цивільної (громадянської) свободи, але не було виділено бюджету на цей проект й формальних слухань цього звіту також не передбачається. Комітет призначив свого доповідача, який повинен підготувати перше читання звіту про культу. Ця посада була зайнята паном Бергером соціалістом із Австрії. Потім доповідь має бути затвердженою Комітетом й Парламентом на одній з його пленарних сесій (можливо з доповненнями).

13 травня 1997 року CESNUR організував семінар в Європейському Парламенті для членів Комітету, на якому були присутні провідні європейські та американські науковці. Значна кількість членів Парламенту, в тому числі й пан Бергер, була присутня, але тільки час покаже результати цього семінару. Згодом, представники CESNURY забезпечували необхідними актуальними матеріалами з приводу релігійної свободи та ситуації у Європі та Америці вищезазначений Комітет та підтримували дружні стосунки з його членами.

Рада Європи.

Навесні 1997 року, Рада Європи, що складається з представників всіх Європейських націй, розглянула резолюцію, запрошуючи всі країни до участі у Європейській Оглядівій Комісії, пропонуючи заснування національних комісій із справ релігійних меншин, прийняття антикультових законопроектів. Ця резолюція була представлена паном Настасе (соціалістичним делегатом з Румунії) та іншими членами Ради Європи (у більшості своїй соціалістами із Східної Європи) й була прийнята наприкінці травня.

Рада Європи, хоч і не має змоги офіційно впливати на Європейський Парламент та парламенти інших країн, але має потенціал впливу на громадську думку та уряди країн. До того ж вона має особливий потенціал впливу на невеликі країни, які не є часткою Парламенту, особливо країни колишнього соціалістичного блоку, де майже не існує вчених - спеціалістів у сфері релігій, але існує багато активних антикультових рухів.

Висновки.

Якщо брати до уваги окремі події, в різних країнах й організаціях, які були описані вище, то їх можна розцінювати як такі, що викликають застереження. Але все ж таки є питаннями суто місцевої причетності. Якщо дивитися на це у більш широкому обсязі, то пов'язані між собою події останніх двох років свідчать про загальноконтинентальні зусилля - від Парижу до Москви - відторгнення так важко досягнутих гарантій релігійної свободи. Набираючи надихнення від нещодавніх смертей, пов'язаних з іменами двох нових релігійних рухів, та фокусуючи свої зусилля на критиці більш відомих нових релігій, таких як Уніфікаційна Церква та Церква Сайєнтологів, хвиля антирелігійних сентиментів насувається, як стихійне лихо, на широкий спектр релігійних груп від орденів Римської Католицької церкви та загальноновизнаних протестантських церков до традиційних Східних та Середньосхідних вірувань. Ми закликаємо до привернення негайної уваги до цього питання, поки антикультистські легіслації та регуляції не пустили міцних коренів у цей відповідальний час вступу до нового сторіччя.